

Co všechno dokáže světlo ovlivnit a léčit?

V předchozím čísle časopisu jsme se v článku *Světlo pro seniory dočetli, že světlo neslouží jen k vidění, ale seřizuje také naše vnitřní hodiny, kterými se řídí chod celého těla, naše chování i běh společnosti. Na chronobiologickou fototerapii a její využití, na kvalitu spánku, ale i aplikaci chronobiologické léčby u pacientů trpících demencí jsme se zeptali MUDr. Pavla Doubka, Ph.D., z Chronobiologické laboratoře Psychiatrické kliniky VFN a 1. LF UK.*

Jaká je medicínská funkce světla v životě člověka?

Světlo je nejdůležitější synchronizační podnět ke správné adaptaci člověka na změny v průběhu dne a noci, tzv. cirkadiálního rytmu. Narušení této synchronizace vede k rozpadu řádu správných posloupností denních aktivit. To se projevuje chaosem v cirkadiálním rytmu, který pak vede nejčastěji k poruchám spánku, k nežádoucím změnám v denních aktivitách, k narušení stravovacího režimu, k poruchám pozornosti a ke zhoršení tělesných a psychických obtíží nebo až k možnému rozvoji psychických poruch.

Kde všude můžeme pozorovat u člověka cirkadiální rytmy?

Cyklickým změnám v průběhu dne podléhá spánek a bdění, tělesná teplota, fyzická aktivita, chování, příjem potravy a tekutin, tvorba hormonů, metabolismus celkově, tvorba moči, zapínání a vypínání genů atd.

Jaké jsou synchronizační podněty pro zachování správného cirkadiálního rytmu?

Jak už bylo popsáno, nejsilnějším podnětem je světlo. Dalšími důležitými podněty synchronizace jsou příjem potravy, fyzická aktivita a sociální kontakty. Náleží sem i podání melatoninu ve formě p. o. tablet před plánovaným počátkem spánku.

Stejně jako nevhodné změny ve světelném režimu, může nesprávné načasování těchto podnětů desynchronizovat cirkadiální rytmus a zhoršit tak celkový stav pacienta.

Jaký je vztah mezi cirkadiálním rytmem a chronotypem jedince?

Chronotyp je vyjádřením cirkadiální rytmicity u jednotlivce. Rozeznáváme typ ranní („skřivani“), typ večerní („sovy“)

a nevyhraněný typ. Zjišťování chronotypu se provádí pomocí MEQ dotazníku (Morningness-Eveningness Questionnaire). Dle zjištěného chronotypu se pak individuálně řídí časový rozvrh aplikace světla.

Je množství světla u pacientů v nemocnicích a domovech seniorů dostatečné?

Je nemilou skutečností, že světelné podmínky pacientů a klientů v nemocnicích, domovech seniorů nebo léčebnách dlouhodobě nemocných jsou často nevyhovující a většina z nich trpí nedostatkem světla během dne. To velmi často vede k pospávání během dne a nespavosti v průběhu noci. Tato „spánková inverze“ negativně ovlivňuje mnohá somatická onemocnění (diabetes mellitus, kardiovaskulární nemoci atd.) a zhoršuje průběh duševních onemocnění. Mezi nejzávažnější komplikace dlouhodobého narušení spánkového rytmu patří snížení funkcí imunitního systému. Jediníci jsou pak náchylnější k infekčním komplikacím, špatně se jim hojí rány a kožní defekty, v neposlední řadě se zvyšuje i riziko rozvoje nádorového onemocnění.

Co může tento nevyhovující stav změnit?

Aplikací chronobiologické fototerapie (ChBFT) můžeme tuto neuspokojivou situaci zvládnout a normalizovat, resp. obnovit u pacientů a klientů podmínky správného denního světelného režimu, resp. režimu spánku-bdění.

ChBFT má prokazatelně rychlejší nástup účinku než farmakologická léčba deprese.

Jaké jsou nejdůležitější předpoklady pro dobrý spánek?

Pro kvalitní spánek je třeba dostatek světla správné intenzity přes den a dostatek tmy v průběhu noci. Současně je třeba optimalizovat a vhodně načasovat aktivity v průběhu dne. To vše v kontextu užívané psychofarmakologické léčby.

U kterých onemocnění se v léčbě užívá ChBFT?

V odborné literatuře jsou publikovány práce, které prokazují účinnost ChBFT v léčbě:

- sezónní afektivní poruchy;
- nesezónních depresivních poruch (depresivní porucha, rekurentní depresivní porucha, bipolární afektivní porucha – depresivní epizoda);
- pásmové nemoci (jet-lag syndrom);
- neorganické poruchy rytmu spánku-bdění (předstih nebo zpoždění spánkové fáze);
- premenstruální depresivní poruchy;
- poruchy pozornosti u dospělých;
- poruch chování u pacientů s demencí;
- delirií nasedajících na demenci;
- bulimie;
- schizoafektivní poruchy;
- paranoidní schizofrenie;
- emočně nestabilní poruchy osobnosti.

Pouze u prvních dvou položek máme k dispozici dostatek důkazů, že můžeme použít ChBFT k jejich léčbě v monoterapii.

Jak je postižen spánek u pacientů trpících demencí?

U pacientů s demencí se typicky objevuje fragmentace spánku, časnější usínání a dřívější probouzení (předsunutí spánkové fáze), excesivní potřeba spánku a menší efektivita spánku. Těchto poruch bylo u pacientů s časným stadiem demence zjištěno více než u stejně starých jedinců bez příznaků demence.

U pacientů s demencí se typicky objevuje fragmentace spánku, časnější usínání a dřívější probouzení (předsunutí spánkové fáze), excesivní potřeba spánku a menší efektivita spánku.

Kvalita spánku hraje významnou roli u nositelů APOE e4 alely (osoby s genetickou predikcí rozvoje Alzheimerovy nemoci). Dobrá konsolidace spánku je u nich zásadní pro zachování kognitivních funkcí a snížení rizika rozvoje demence.

Jak užíváme ChBFT u pacientů trpících různými typy demencí?

Užití ChBFT u pacientů trpících demencí (u Alzheimerovy nemoci, vaskulární, u Parkinsonovy nemoci) dokáže významným způsobem zlepšit jejich obecné zdraví a hlavně kvalitu života. Pacienti vzhledem k věku často trpí různými somatickými onemocněními, která aplikace ChBFT příznivě ovlivňuje, jak bylo popsáno výše. Průběh demence samotné bývá komplikován řadou psychických poruch a syndromů, které podstatným způsobem ovlivňují život nejen pacientů, ale i jejich rodin a pečujícího personálu.

U pacientů trpících demencí se často setkáváme s rozvojem nočních delirií (noční nespavost, agitovanost, poruchy orientace, halucinace, bludy, nadměrná spavost a útlum během dne), s poruchami chování (nespolupráce, zvýšená vztahovačnost až paranoidita, neklid), s rozvojem deprese (smutná a pokleslá nálada, plačtivost, útlum, někdy i přítomnost sebevražedných myšlenek) a také s rozvojem úzkostných poruch (strach a obavy o sebe, strach a obavy o své blízké, strach z neznámého, nadměrný strach ze specifických známých situací, pocity úzkosti) a s již výše zmíněnými poruchami spánku. Toto jsou všechno faktory podstatně limitující péči o pacienta i jeho léčbu. V publikovaných studiích se prokázalo, že aplikace ChBFT zlepšuje pozornost pacientů i když neléčí příčiny demence.

Všechny tyto výše zmíněné komplikace průběhu demencí se v běžné praxi korigují podáváním psychofarmak.

Jak ovlivňuje aplikace ChBFT léčbu pacientů trpících demencí?

Aplikace ChBFT formou stropních či mobilních fototerapeutických svítidel dokáže zásadním způsobem výskyt výše zmíněných komplikací průběhu demencí snižovat a často i zcela eliminovat a tak snižovat i nutné množství podávaných psychofarmak. Tím se také snižuje množství řešených nežádoucích vedlejších účinků psychofarmakologické léčby.

V odborné literatuře je prokázáno, že ChBFT v kombinaci s podáváním melatoninu vedla ke snížení agresivního chování a zkrácení doby nočního neklidu pacientů s demencí. Bylo také prokázáno, že aplikace ChBFT vedla ke zlepšení funkčního stavu delirantních pacientů a zkrácení doby trvání delirií nasedajících na demenci. Aplikace ChBFT ovlivnila pozitivně kognitivní funkce pacientů trpících demencí v časnějším stádiu nemoci.

Co je tedy hlavním přínosem ChBFT?

ChBFT je relativně snadno aplikovatelná, jak ve zdravotnických zařízeních, tak i v sociálních zařízeních (domovy seniorů, domovy s pečovatelskou službou, léčebny dlouhodobě nemocných). ChBFT je účinným, bezpečným a dostupným nástrojem k ovlivnění a zlepšení příznaků demence i dalších poruch, které rozvoj demence doprovázejí a komplikují. Současně je i nástrojem zlepšení kvality života pacientů.

Děkuji za rozhovor, Petra Cibulková